НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні

ІДЗЬО МАР'ЯНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 811.162.1:159.925:070

МОВНІ ЗАСОБИ ЕКСПРЕСИВІЗАЦІЇ В ТЕКСТАХ СУЧАСНИХ ПОЛЬСЬКИХ ЗМІ

Спеціальність 10.02.03 – слов'янські мови

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Київ – 2016

Дисертацією є рукопис.

Працю виконано у відділі слов’янських мов Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України.

Науковий керівник – доктор філологічних наук, професор
Лесюк Микола Петрович,
завідувач кафедри слов'янських мов
ДВНЗ „Прикарпатський національний
університет ім. Василя Стефаника”

Офіційні опоненти – доктор філологічних наук, професор
Баландіна Надія Францівна,
завідувач кафедри журналістики
Полтавського національного
педагогічного університету ім. В. Г. Короленка

кандидат філологічних наук, доцент
Крайчинська Галина Вацлавівна,
завідувач кафедри міжнародної мовної комунікації
Національного університету „Острозька академія”

Захист відбудеться „21” лютого 2017 року о 15:00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.172.01 Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України (м. Київ, вул. М. Грушевського, 4).

Із дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України за адресою: м. Київ, вул. М. Грушевського, 4.

Автореферат розіслано „17” січня 2017 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат філологічних наук, доцент В. І. Ярмак

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДИСЕРТАЦІЇ

У мові відбиваються картина світу людини, особливості пізнання суті життя, набутий протягом віків досвід. Мова виступає засобом спілкування та сприяє вираженню емоцій, почуттів, оцінюванню явищ, з якими стикається людина, волевиявленню, що реалізується в мовленні завдяки експресивності.

Певною мірою торкалися дослідження мовної експресивності такі лінгвісти, як: А. Вежбицька, Т. Скубалянка, Р. Ґжеґорчикова, С. Ґраб'яс, Г. Зґулкова, Ш. Баллі, Я. Зіма, О. О. Потебня, В. М. Русанівський, М. М. Пилинський, С. С. Єрмоленко, Л. І. Шевченко, В. А. Чабаненко, Н. І. Бойко, Н. О. Дорогович, І. В. Арнольд, В. І. Шаховський, В. В. Виноградов, В. М. Телія. Експресивні можливості окремих засобів мови досліджували вчені Ж. В. Колоїз (на основі фразеологізмів), А. Цєслікова, М. Рутковський, Є. С. Отін, В. І. Ільченко, Є. А. Макаренко (на матеріалі власних назв), Є. Масловська, В. А. Чабаненко (на основі дериваційних процесів), В. М. Телія, О. Ф. Мінкова (на матеріалі тропів) та ін. Вивчення експресивних засобів медійних текстів репрезентовано дисертаційними дослідженнями українських мовознавців на матеріалі різних мов, зокрема іспанської (С. П. Коновець), німецької (Я. О. Мозгова), української (Т. Л. Коваль).

Наукові дослідження перелічених вище вчених становлять теоретичне підґрунтя пропонованого дослідження. Численні мовознавчі праці, присвячені вивченню проблеми експресивності, свідчать про масштабність можливостей аналізу цього поняття.

Актуальність теми дисертації. Незважаючи на значну кількість досліджень, поняття експресивності залишається не до кінця вивченою науковою проблемою, оскільки взаємодія експресивності та нейтральності в мові є рушійним чинником розвитку мови й породження нових засобів вираження, які потребують лінгвістичного спостереження та аналізу. Системне дослідження мовних засобів експресивізації в текстах сучасних польських ЗМІ поч. XXI ст. досі не проводилося. Найчастіше польські вчені вивчали експресивність словотвірного рівня польської мови на матеріалі художніх текстів, аналізуючи при цьому кодифіковані внутрішньо-експресивні мовні одиниці. Натомість у запропонованому дисертаційному дослідженні проаналізовано експресивні засоби польськомовних ЗМІ в динамічному аспекті як результати мисленнєво-мовленнєвої діяльності, що продукуються для конкретних текстів ЗМІ. Дисертацію побудовано на комплексному аналізі мовних засобів з галузі фразеології, ономасіології, ономастики, лінгвостилістики, когнітивістики, що дозволило простежити загальну картину, яка відображає тенденцію функціонування польської мови в сучасних медійних періодичних виданнях.

Зв'язок дисертації з науковими програмами, планами, темами. Тему дисертації узгоджено з планами наукової роботи відділу слов'янських мов Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України і затверджено

вченою радою Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України (протокол № 9 від 26.12.2013 р.).

Мета дослідження полягає у виявленні структурно-семантичних та семантико-стилістичних засобів увиразнення змісту в мовленні авторів сучасних польських ЗМІ.

Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання низки **завдань**:

1) проаналізувати науковий доробок учених щодо вивчення поняття експресивності в лінгвістичній науці попередніх років; встановити обсяг понять *експресивність, експресія, експресивізація*; з'ясувати співвідношення понять *експресивність, емотивність, оцінність, інтенсивність, образність* як лінгвістичних категорій; вивчити специфічні характеристики ЗМІ, що впливають на спосіб функціонування мови;

2) визначити основні прийоми мовної експресивізації в текстах сучасних польських ЗМІ на основі стійких словосполучень;

3) виявити приклади авторського вживання оказіональних неологізмів і проаналізувати способи їх створення з погляду ономасіологічного підходу;

4) дослідити основні способи структурно-семантичної трансформації власних назв;

5) виявити експресивні можливості алюзій у польських медійних текстах;

6) вивчити експресивний потенціал семантичної структури власних назв у текстах польських ЗМІ;

7) схарактеризувати приклади метафоричних вживань, компаративних конструкцій, оксиморонів і їхню роль у процесі експресивізації польських медійних текстів.

Об'єкт дослідження – мовні засоби експресивізації в польських текстах ЗМІ поч. XXI ст.

Предмет дослідження становлять структурно-семантичні та семантико-стилістичні прийоми, за допомогою яких здійснюється мовна експресивізація в текстах сучасних польських ЗМІ (трансформація мовних одиниць, актуалізація внутрішньої форми, нашарування конотативного значення тощо).

Матеріалом дослідження слугували різножанрові тексти газет та журналів Польщі: *Gazeta Wyborcza, Newsweek Polska, Polityka, Przekrój, Przegląd, Rzeczpospolita, Wprost, wSieci*, опублікованих 2001 – 2016 рр., на основі яких за допомогою методу суцільного виписування створено картотеку з 2500 мовними одиницями. Критеріями вибору для аналізу вищеперелічених періодичних видань були такі: 1) загальнопольська територія розповсюдження, 2) суспільно-політична тематична спрямованість, 3) рейтинг видань.

Мета, завдання та специфіка об'єкта визначили основні **методи дослідження**: ідентифікаційний метод для виявлення експресивних одиниць у тексті, описовий метод для інвентаризації та опису особливостей функціонування аналізованих одиниць, контекстний аналіз для виявлення

умов функціонування мовних одиниць у конкретному словесному оточенні та мовленнєвій ситуації, структурно-семантичний аналіз для вивчення трансформацій мовних одиниць на структурному та семантичному рівні, морфологічний аналіз із застосуванням ономасіологічного підходу для визначення мотивації творення експресивних мовних одиниць шляхом встановлення аналогій між експресивними мовними одиницями та відповідними ономасіологічними структурами польської мови, семантичний аналіз для виявлення конотативного значення в семантичній структурі мовних експресивів, лінгвокогнітивний аналіз з метою опису механізмів утворення когнітивної метафори.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що воно є першим комплексним аналізом мовних засобів експресивізації текстів польських ЗМІ поч. XXI ст. із залученням широкого соціолінгвістичного контексту, який є джерелом розуміння та обґрунтування особливостей побудови медійного тексту із застосуванням мовних прийомів цілеспрямованого акцентування на певній інформації. Такі прийоми в тексті є маркерами особливо напруженого емотивного, оцінного, образного значення, підкреслення логічного змісту повідомлення. Фактичний матеріал ілюструє активний стан функціонування польської мови, нові процеси, що в ній виникають (у галузі як лексичної неології, так і фразеологічної), можливості мовних елементів зумовлювати експресивні характеристики медіа-текстів. У дисертації набуло подальшого розвитку вивчення конотативних вживань власних назв, концептуальної метафори в польській медійній сфері.

Теоретичне значення дисертації полягає в тому, що здійснені у ній узагальнення доповнюють і поглиблюють знання про лінгвопрагматико-стилістичну категорію експресивності. Уточнено значення та обсяг понять *експресивність, експресія,* запропоновано надання *експресивізації* статусу окремого поняття. Проведений комплексний аналіз дозволяє простежити закономірності функціонування сучасної польської мови на шпальтах польських газет і журналів, зокрема продемонструвати можливості словотвірних, трансформаційних, метафоричних процесів на основі мовних одиниць польської мови. Результати аналізу можуть бути застосовані в теоретичному вивченні особливостей і закономірностей функціонування мови в ЗМІ.

Практичне значення одержаних результатів дослідження пов’язане з можливістю використання мовного матеріалу в лекційних курсах, присвячених проблемам фразеології, ономасіології, ономастики, лінгвостилістики, когнітивістики, прагматики, теорії мовної гри. Випадки експресивного застосування мовних одиниць у журналістській практиці можуть слугувати джерелом для викладання курсів з редагування медіа-текстів. Зібрані з текстів польських ЗМІ мовні одиниці можуть використовуватися як ілюстративний матеріал для вивчення польської мови як іноземної у школах і вищих навчальних закладах України.

Особистий внесок здобувача. Систематизація, класифікація й аналіз засобів реалізації експресивності здійснено в результаті самостійних спостережень та узагальнень дисертантки, які відображено в одноосібних публікаціях.

Апробація результатів дисертаційного дослідження. Результати пропонованого наукового дослідження були представлені на: III Міжнародній науково-практичній заочній інтернет-конференції „Лінгвокогнітивні та соціокультурні аспекти комунікації” (17 жовтня 2014 р., м. Острог); XIV Міжнародних славістичних читаннях, присвячених пам’яті академіка Л. А. Булаховського (25 квітня 2014 р., Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, м. Київ); під час наукового стажування в Інституті філології Вроцлавського університету в межах „Стипендійної програми для молодих науковців” (жовтень 2014 – червень 2015 рр., Республіка Польща); Загальнопольській конференції студентів та аспірантів „Проблеми й завдання сучасного мовознавства XI: Мова – дискурс – комунікація” (10 – 12 квітня 2015 р., м. Карпач, Польща), виступі на Раді молодих учених Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України (19 листопада 2015 р., Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні, м. Київ); V Міжнародній інтернет-конференції молодих учених і студентів „Глухівські наукові читання – 2015” (25 – 27 листопада 2015 р., Глухівський національний педагогічний університет ім. О. Довженка, м. Глухів); Міжнародній інтернет-конференції „Когнітивна лінгвістика у Вроцлаві”) (3 – 6 грудня 2015 р., Вроцлавський університет, м. Вроцлав, Польща); XV Міжнародній науковій конференції „Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація. 2016-й – рік англійської мови” (5 лютого 2016 р., Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна, м. Харків); виступі на Фестивалі науки Інституту мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України (19 травня 2016 р., Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні, м. Київ); I Міжнародній науковій конференції „Слов’янські студії” (24 – 26 травня 2016 р., Чорноморський державний університет ім. П. Могили, м. Миколаїв); II Всеукраїнській міждисциплінарній конференції студентів, аспірантів і молодих учених „Мовний простір слов’янського світу: досвід і перспективи” (27 травня 2016 р., Національний університет „Києво-Могилянська академія”, м. Київ).

Публікації. Основні теоретичні та практичні положення дисертації викладено в 11 одноосібних публікаціях, 6 із яких надруковані в затверджених ДАК України фахових виданнях; 1 публікація, надрукована в закордонному науковому виданні.

Обсяг і структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури (загальна кількість – 247 позицій). Загальний обсяг дисертації – 222 сторінки, з них основного тексту – 193 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність дослідження, його наукову новизну, теоретичну та практичну цінність, визначено об'єкт, предмет аналізу, мету і комплекс завдань, які необхідно виконати для реалізації мети, методи дослідження, описано апробацію результатів дослідження.

Перший розділ **„Основні аспекти лінгвістичних досліджень експресивності: історія та сучасний стан вивчення проблеми"** є теоретичним підґрунтям цієї дисертації.

Проведений аналіз теоретичних праць підтверджує різноманітність інтерпретацій експресивних проявів у мові / мовленні в наукових пошуках кінця XIX – середини XX ст. Зацікавлення можливістю виражати внутрішні порухи душі в мові слід вбачати ще в XIX ст. у вченнях В. фон Гумбольдта, О. О. Потебні. На межі XIX – XX ст. у зв'язку зі зміною поглядів на мову відбувається звернення до її виражальних можливостей через призму естетичних концепцій Б. Кроче та К. Фосслера. Дж. Серль, продовжуючи розроблення теорії мовних актів, виділяє окремий тип іллокутивного акту – експресиви. Стилістика французької мови Ш. Баллі закладає підґрунтя для традиційного вивчення і пояснення експресивних мовних засобів як фігур художньої мови.

Умовно від 50 – 60 рр. XX ст. вивчення експресивності стає більш систематичним і набуває характеру самостійного об'єкта лінгвістичних досліджень – найчастіше у галузі семасіології та стилістики.

Експресія та експресивність неодноразово розглядалися в розвідках польських лінгвістів. Найбільш дослідженою та проаналізованою в польському мовознавстві є словотвірна експресивність. Цьому типу експресивності присвячені ґрунтовні монографії таких учених, як Б. Крея, який вивчав експресивні іменники з формантами *-ik, -k-, -isko, -ina, -szczyzna*, С. Вархол, який проаналізував діахронний аспект розвитку іменників, прикметників, числівників і дієслів з різними формантами у трьох групах слов'янських мов (на матеріалі польської, чеської, словацької, верхньо- та нижньолужицької, української, білоруської, македонської, болгарської та ін.) і стверджував, що формування експресивних номінацій на кожному етапі мовного розвитку підпорядковується окресленим правилам конкретної мовної системи, з нею внутрішньо пов'язується і з неї випливає.

Досліджували експресивність й інші вчені. Наприклад, С. Ґраб'яс у монографії „Про експресивність мови. Експресія і словотвір" визначив експресивний знак як семіотичний, за допомогою якого мовець виражає ставлення до навколишніх явищ або в якому незалежно від інтенцій мовця проявляються риси його особистості. В інших працях учений з'ясовував місце експресивного компонента в лексичній структурі мовного знака й аналізував експресивність як ознаку соціально маркованого мовлення.

Експресивним особливостям семантичної деривації іменників польської мови присвятила праці Е. Масловська. Дослідниця вивчала

іменники, утворені метафорично й метонімічно, чим і пояснювала їхні експресивні властивості.

Певною мірою торкалася питання експресивності польська вчена А. Вежбицька, аналізуючи проблеми мовної експресії у світлі моделювання емоційних станів мовця. Р. Ґжеґорчикова у статті „Семантична структура експресивних висловлень” під *експресією* та *експресивністю* розуміє ознаки певного типу текстів (передовсім поетичних), функцією яких є вираження емоційного зворушення автора та зумовлення такого зворушення в читача. Г. Зґулкова досліджувала лексичний різновид експресивності, А. Цєслікова та М. Рутковський простежували механізми експресивності ономастичних одиниць польської мови.

Експресивність співвідноситься з емотивністю, оцінністю, інтенсивністю, образністю як ціле і частини. Кожна з перелічених категорій становить багатоаспектне явище, характеризується чітко вираженою антропоцентричною спрямованістю (пов’язана з різними проявами людського буття: емотивність – з емоційними реакціями особи, оцінність – з ціннісними орієнтаціями, інтенсивність – з якісними та кількісними показниками тощо), послуговується власним понятійним апаратом: емотивність (властивість) – емотивна лексема – сема емотивності, оцінність (властивість) – оцінна лексема – оцінна сема та інтенсивність (властивість) – інтенсив (лексема) – сема інтенсивності. Мовні факти як об’єкти дослідження кожної з категорій входять до ядерної категорійної зони, тобто вивчаються в межах відповідної категорії (семи входять до денотативного плану мовної одиниці), або ж до міжкатегорійної зони, тобто мовні факти мають дві або більше сем (емотивно-оцінну, оцінно-інтенсивну, оцінно-образну тощо); вони виявляються в межах конотативного значення мовних одиниць і завдяки цьому становлять досліджуваний матеріал категорії експресивності. Під експресивною напругою завжди знаходяться образні мовні одиниці, джерелом експресивності яких є внутрішня форма, переносне вживання тощо.

У результаті аналізу теоретичних тверджень про обсяг понять *експресивність* та *експресія* пропонуємо виділяти тріаду понять, а саме:

- *експресивність* як властивість мовного знака, що може виявлятися у вигляді внутрішньої (інгерентної), постійної характеристики мовного знака (наприклад: субстантив *łajdak* зі значенням ‘нечесна, підла, гідна осуду людина’ з маркованістю просторічної сфери вживання) або ж у вигляді набутої зовнішньої (адгерентної) характеристики мовного знака (наприклад: субстантиви *synuś, córeczka* набувають експресивності завдяки суфіксам пестливості);
- *експресію* як процес вираження експресивності під час спонтанного мовлення (наприклад: експресія вигукового звороту *O Matko Boska!* у результаті здивування або передачі експресивної оцінки щодо конкретної особи у висловленні *Ale z niego jest leniwy śpioch!*);

• *експресивізацію* як результат умотивованої мисленнєвої лінгвокреативної діяльності мовця, спрямованої на вираження особистих прагматичних інтенцій, що виявляється у свідомому, попередньо підготовленому усному чи писемному тексті й базується насамперед на когнітивному дисонансі, що виникає як результат інноваційного вживання або створення мовних явищ (наприклад: контамінація антропонімів: ***Blairotchatcher*** від *T. Blair* і *M. Thatcher*, ***Kaczaaszwilli*** – *J. Kaczyński* і *M. Szaakaszwili*; модифікація фразеологізмів: ***Polityka*** *w giełdowym składzie porcelany*, пор. *jak* ***słoń*** *w składzie porcelany*; алюзії: *Baśnie tysiąca i jednej* ***Unii***, пор. „Baśnie tysiąca i jednej **nocy**”, *Nazywam się* ***Tusk***. ***Donald Tusk***, пор. вислів з серії фільмів про Джеймса Бонда „Jestem Bond. James Bond”, мотивація виникнення яких зрозуміла з контексту тощо). Такі мовні засоби експресивізації в текстах польських ЗМІ виконують функцію маркерів авторської оцінки, актуалізаторів уваги читача, яка ймовірно могла розсіятися під час читання відносно „нейтрального”, монотонного тексту.

У другому розділі **„Структурно-семантичні засоби експресивізації в текстах сучасних польських ЗМІ”** увагу зосереджено на аналізі прийомів структурно-семантичної експресивізації на основі стійких словосполучень, оказіональних неологізмів, власних назв та алюзивних висловлень.

У підрозділі 2.1. **„Експресивні можливості стійких словосполучень”** проаналізовано експресивізацію текстів польських ЗМІ за допомогою стійких словосполучень (власне фразеологізмів, прислів’їв, приказок). Експресивізація текстів польських ЗМІ за допомогою стійких словосполучень здійснюється завдяки:

1) трансформації стійких словосполучень, яка реалізується за допомогою:

– натяку на буквальне значення стійкого словосполучення або його компонента, що забезпечує створення сітки метафоричних нашарувань: *Podczas jednego wspólnego wyjazdu Donalda Tuska i Bronisława Komorowskiego na tereny dotknięte powodzią* ***pierwsze skrzypce grał*** *premier, a marszałek mu tylko* ***akomponował*** [Wprost 2010, nr 23, s.12] – *grać pierwsze skrzypce* ‘мати вирішальний голос’. Дієслово *akomponować* у відношенні до фразеологізму *grać pierwsze skrzypce* набуває контекстуального метафоричного значення ‘бути другорядним, виконувати другорядну роль’.

– субституції: *Grupa ekspercka wspomagając się witaminami w postaci żołądkowej gorzkiej, pracuje w* ***pocie kieliszka i widelca*** *dzień i noc, odcięta od świata niczym uczestnicy konklawe* [Wprost 2013, nr 13, s. 8], пор. *pracować w pocie czoła*.

– фразеологічного натяку: *Nożyce do stołu* (заголовок статті): *A ja, jako* ***nożyce****, które* ***odezwały się po uderzeniu w stół*** *przez pana Rybińskiego, jestem gotów pokazać mu negatywy zdjęć „towaru”, rachunki samolotowe, hotelowe i taksówkowe Kuby z Sulejmanii* [Przegląd 2005, nr 13, s. 74], пор. *uderz w stół, a nożyce się odezwą*.

2) інтенсифікації, що здійснюється такими способами:

– уведенням ад'єктивів зі значенням інтенсивності вияву ознаки: *Po długich latach lekceważenia opinii publicznej próbuje przekonać warszawiaków, że jest miła, sympatyczna i dbająca o mieszkańcy stolicy. A to znaczy, że* ***śmiertelny*** *strach* ***zajrzał*** *PO* ***w oczy*** [wSieci 2013, nr 37, s. 79], пор. *coś zagląda w oczy;*

– контамінацією: *Jedyny prawdziwie patriotyczny kandydat Grzegorz Braun* ***wali prawdę bez ogrodek*** [wSieci 2015, nr 16, s. 7], пор. *walić prawdę / walić prawdę prosto w oczy / prosto z mostu + bez ogrodek / mówić bez ogrodek*;

– створенням текстових фразеокомплексів: *Liczba aresztowanych za korupcję dowodzi, że* ***przemawiając do ręki****, trzeba to* ***robić z głową*** [Wprost 2002, nr 12, s. 108];

3) моделювання фразеологічних новотворів:

– зі значенням 'абсурдність подій': *Wylewanie wody z podziurawionego czółna*: *Bo choć jego współtowarzysze nie nadążają* ***z wylewaniem wody z podziurawionego czółna****, to jednak dzięki aerostatycznym właściwościom jego charakteru łajda jakoś płynie* [Przegląd 2004, nr 18, s. 90]. У цьому прикладі актуалізується мотиваційна модель „окреслення абсурдної роботи завдяки зверненню до образу води у вмістилищах з отворами", яка реалізується у структурно-семантичній моделі „назва діяльності + вода + вмістилище (посудина)". У польській мові така модель представлена фразеологізмами *czerpać wodę sitem, lać wodę w sito, lać wodę do dziurawego naczynia, do naczynia bez dna*, пор. укр. *носити воду решетом*.

– з образами речей як центрами мотиваційних моделей: ***W tylnym wagonie*** (заголовок статті): *„Z unijnej lokomotywy Niemcy stały się pasażerem* ***w jej ostatnim wagonie****" – skarży się Gunter Kirchbaum z CDU, szef parlamentarnej Komisji Europejskiej* [Wprost 2008, nr 28, s. 88]. Фразеологічний новотвір формується за структурно-семантичною моделлю „бути + в кінці (чогось) = відставати, поступатися в чомусь": *być* (*pozostać, zostać, wleć się*) *w tyle* 'бути гіршим від когось, чогось'; *wleć się* (*iść, zostać, znajdować się*) *w ogonie* 'не встигати за розвитком ситуації'.

За допомогою перелічених прийомів реалізується авторське „втручання" в усталені словосполучення як прагнення передати власне бачення інформації, індивідуалізація фразеологізму, увиразнення емотивної оцінки (наприклад, іронії, сарказму), інтенсивності тощо; використання асоціативної сфери мислення завдяки оновленню стереотипу, що покладений в основу фразеологізму.

У підрозділі 2.2. **„Оказіональні неологізми"** досліджено продукування оказіональних неологізмів. Оказіональні неологізми в текстах ЗМІ є, по-перше, дієвим інструментом критики, негативної оцінки, по-друге, індивідуальною творчістю автора та способом по-новому описати якусь подію, подати певну інформацію. Оказіональні неологізми виникають у межах конкретної ономасіологічної моделі (структури), у якій ономасіологічна ознака (твірна основа) є показником індивідуальної ознаки лексеми, її інноваційним смислом. Як засвідчує проведений аналіз текстів

польських ЗМІ визначеного періоду, продукуються оказіональні неологізми на основі таких ономасіологічних баз:

1) ***-acja***: *natonalizacja* ‘поширення сфер впливу НАТО’, *piwoizacja* ‘зростання кількості вживання пива’;

2) ***-enie***: *gursztynienie* ‘критика зі сторони журналіста під прізвищем *Gursztyn’*, (*Gursztyn – gursztynić – gursztynienie*);

3) ***-izm / -yzm***: *baraninizm, binladenizm, pisizm, putinizm* як експресивні найменування політичних поглядів або політичних режимів, утворені від онімів – назв відомих політиків;

4) ***-ość***: *autorskość,* утворення лексеми не узгоджується з нормами польської мови, оскільки правильним є дериват *autor – autorstwo*;

5) ***-yzna***: *antymichnikowszyzna,* утворено від прізвища *Michnik* за аналогією до *balcerowizna < Balcerowicz, gierkowszczyzna < Gierek, kwaśniewszczyzna < Kwaśniewski*;

6) ***-yca / -ica***: *kanclerzyca, ministrzyca, premierzyca* зі значенням ‘найменування осіб жіночого роду за їхньою професією’. У польській мові з суфіксом *-yca / -ica* утворюються деривати, які є носієм значення ‘самиця’ і походять від іменників чоловічого роду зі значенням ‘самець’, наприклад: *niedźwiedź – niedźwiedzica, kot – kocica*;

7) ***-żerca***: від іменника *żerca* ‘пожирач чогось’, формується ономасіологічна структура зі значенням ‘той, що щось, когось знищує, згубно, негативно впливає’: *mediożercy*;

8) ***euro-***: *eurowypas* ‘отримання посади в Раді Євросоюзу, яке порівнюється з випасанням тварин’, *eurokac* ‘важкий стан після вступу до Євросоюзу’, мотивується лексемою *kac* ‘стан після алкогольного сп’яніння, похмілля’, *eurotrampolina* ‘Європейський Союз як засіб для економічного зростання Польщі’;

9) ***eko-***: e*kobałamucenie* мотивується лексемою *bałamucenie* (укр. *обман*), *ekobalanga – balanga* ‘вечірка з великою кількістю алкоголю’, *ekościema – ściema* ‘*прост.* брехня, обман’;

10) ***-holizm, -holicy***: *siecioholizm* ‘надмірне користування Інтернет-мережею’, *sportoholizm* ‘пожвавлене захоплення спортом’, *gadżetoholicy* ‘особи, залежні від використання різноманітних ґаджетів’.

11) ***-kracja***: *sitwokracja* мотивується лексемою *sitwa* ‘група людей, що підтримують погляди одне одного для досягнення власної користі, незважаючи на інтереси суспільства’, *szczuciokracja* – дієслово *szczuć* ‘заохочення собаки до гоніння й атакування тварин і людей, *перен.* настроїти когось проти когось’.

Серед оказіональних неологізмів виокремлюється група словосполучень. Наприклад: неологізм ***twitterowa dyplomacja*** іронічно називає ‘явище, за якого політики постійно додають різні дописи в соціальній мережі твіттер’; для творення неологізму ***gospodarka giftobioru*** використовується англійське слово *gift* ‘подарунок’ для іронічного позначення хабара як подарунка; оказіоналізм ***kalendarz bronisławski***

створено за аналогією до виразів *kalendarz gregoriański* та *kalendarz juliański* як саркастична реакція на те, що президент Польщі Б. Коморовський під час інтерв'ю помилився, вказавши неправильну кількість днів календарного року.

Аналіз медійних текстів дозволив виокремити групу слововживань за допомогою графічного увиразнення, що сприяє подвійному розшифруванню значення та вирізненню на візуальному рівні. Мова йде про оказіональні вживання типу *chytry* ***lis(t)*** (*chytry lis* і *chytry list*), *kobieta z* ***k(l)asą*** (*kobieta z kasą* і *kobieta z klasą*), ***(r)ewolucja*** *drożdżówkowa* (*ewolucja drożdzówkowa* і *rewolucja drożdżówkowa*). Такий спосіб слововживання дозволяє конденсувати в одній лексемі два значення.

Підрозділ 2.3. **„Структурно-семантичні зміни власних назв"** присвячений дослідженню способів експресивного вживання власних назв у медійному просторі завдяки структурно-семантичній трансформації. До основних способів належать:

– видозміна зовнішньої оболонки власної назви: ***Brzedzisław*** *Komorowski* – **Bronisław** Komorowski (натяк на лексему *brzedzić* 'говорити безглузді речі'), ***Komik***-*Mikke* – Janusz **Korwin**-Mikke (*komik* 'комічний актор'); ***Kac*** *Vegas* – ***Las*** *Vegas* (*kac* 'похмілля');

– актуалізація внутрішньої форми власної назви: *Prawda w oczy* ***Cole*** [wSieci 2014, nr 4(113), s. 66] – прізвище американського реп-виконавця Ж. Коула (анг. *J. Cole*) співзвучне з дієсловом *kole* у складі прислів'я *prawda oczy kole*. ***Pięta*** *prezesa* [Polityka 2013, nr 34, s. 30] – у цьому прикладі відбувається мовна гра, що полягає в омонімії прізвища польського політика *S. Pięta* та апелятивної лексеми-компонента фразеологізму *pięta Achillesa*;

– експресивне розшифрування абревіатур унаслідок заміни одного з компонентів на лексему з оцінним значенням: NFZ (Narodowy Fundusz **Zdrowia**) – *Narodowy Fundusz* ***Zdzierców*** [Wprost 2005, nr 37, s. 77]; MSZ (Ministerstwo **Spraw** Zagranicznych) – *Ministerstwo* ***Sporów*** *Zagranicznych* [Wprost 2006, nr 15, s. 23]; PKP (Polskie Kojele **Państwowe**) – *Polskie Koleje* ***Przekrętów*** [Przegląd 2003, nr 43, s. 8];

– створення алюзивно-онімних контамінатів – одно- або двокомпонентних власних назв унаслідок поєднання двох імен з метою актуалізації характеристики денотата основної власної назви (про який іде мова) за допомогою відсилання до власної назви з оцінним конотативним значенням: *Bart* ***Sienkson*** (Bartłomiej *Sienkiewicz* + Bart *Simpson*), ***Cruella de Merkel*** (*Cruella de* Mon + Angela *Merkel*), *Donald* ***Dyndała*** (*Donald* Tusk + Grzegorz *Dyndała*);

– утворення прізвиськ у текстах польських ЗМІ за моделями:

1) <u>ім'я + прізвисько + прізвище:</u> *Grzegorz* ***„No mercy"*** *Schetyna, Radek* ***Sknerus***-*Sikorski, Tadeo* ***„Mówię wszystkimi językami"*** *Iwiński*;

2) <u>ім'я + числівник + прізвисько або прізвище денотата</u>: *Bronisław* ***I Chwilowo Bezwąsy*** (приклад іронічної реакції на те, що президент поголив вуса; уживається також форма: *Bronisław* ***Bezwąsy***), *Robert* ***I Złotonogi***

(Р. Левандовський – польський футболіст, чим і мотивується прізвисько) за аналогією до, наприклад, *Kazimierz III Wielki*;

3) форм титулів і звертань до титулованої особи: *Jego* ***Tuskowość*** (від *Tusk*), *Jego* ***Sikorskość*** (від *Sikorski*) за аналогією до *Jego Królewska* ***Mość***.

У підрозділі 2.4. **„Алюзії – засоби створення експресивного ефекту”** проаналізовано експресивний потенціал алюзивних висловлень. Експресивність алюзій породжується завдяки інтеграції різностильових елементів (найчастіше, коли в медіа-текст уводяться елементи з художніх творів) та подвійною імплікацією значення (поєднання значення вислову у прототексті (текст-джерело алюзії) та в інтертексті (текст, у якому вжито алюзію), при цьому спільне значення виступає увиразнено. У польських медійних текстах використовуються інтертекстуальні алюзії (натяки на прозові й поетичні художні твори тощо) та інтермедіальні (натяки на твори популярної культури).

У текстах польських ЗМІ визначеного періоду частотністю характеризуються алюзії на художню літературу. Джерелом експресивності під час використання літературних алюзій, на нашу думку, може бути гама асоціацій з ідейним тлом і проблематикою прототексту. У результаті відсилання до прототексту активізується план змісту фрагмента літературного твору з конденсованим у ньому ідейним тлом цілого твору й план змісту медійного тексту. Наприклад: *Rozdziobią nas* ***sieci dyskontów*** [wSieci 2015, nr 5 (114), s. 88], пор. „Rozdziobią nas kruki, wrony” (S. Żeromski). Комічним ефектом наділений заголовок *Jedzmy* ***banany*** *tak szybko odchodzą* [Wprost 2008, nr 30, s. 52], пор. „Śpieszmy się kochać ludzi tak szybko odchodzą” (J. Twardowski).

Особливо інтенсифікованого ефекту зазнає інформація, побудована за зразком музичного твору. У базі знань читача під час прочитання активізується інформація не тільки вербального характеру, але й позавербального – мелодія, ритм: цитата ***Na premiera z POpielnika narracyjka mruga: chodź, opowiem ci bajeczkę, bajka będzie długa. Była sobie raz Platforma, miała same hasła, a w tych hasłach puste słowa, cyt... Narracja zgasła?*** [wSieci 2014, nr 9 (65), s. 48] відсилає читача до дитячої колискової: „Z popielnika na Wojtusia / Iskiereczka mruga, / Chodź, opowiem ci bajeczkę, / Bajka będzie długa. / Była sobie Baba-Jaga, / Miała chatkę z masła, / A w tej chatce same dziwy, / pst, iskierka zgasła”.

Значною експресивною напругою наділений гімн Республіки Польща „Мазурек Домбровського”. Алюзії на гімн виконують функцію актуалізаторів уваги як нестандартні „вкраплення” в тексті та досить часто формуються у вигляді синтаксичної моделі *з точки Х до Польщі* за зразком цитати „z ziemi włoskiej do Polski”: ***Z celi obcej do Polski*** [Przekrój 2006, nr 31, s. 18] – стаття про проблеми перевезення польських в’язнів до Польщі з інших країн; ***Z ziemi irackiej do Polski*** [Przegląd 2005, nr 5, s. 24] – інформація про іммігрантів з Іраку.

До виду інтермедіальних належать алюзії на кінострічки, рекламу: ***Małysz doda ci skrzydeł**: Ile można zarobić na latającym Polaku?* [Przegląd 2001, nr 52, s. 29] – використано натяк на рекламу напою „Ред Булл”: *Red Bull doda ci krzydeł*. ***Ministra z tatuażem*** [wSieci 2013, nr 49 (53), s. 9] – про призначення Е. Беньковської на посаду віце-прем’єр міністра Польщі. Натяк на детективний трилер „Dziewczyna z tatuażem”. При цьому текст доповнений ілюстрацією з зображенням політиків (Е. Беньковської та Д. Туска) на зразок ілюстрації до названого фільму. *Podobno Macierewicz zlecił już przetłumaczenie dokumentu na rosyjski. Leci to jakoś tak: „**Nu, Donek, pogodi**!”* [wSieci 2014, nr 8 (64), s. 7] – видозмінена фраза вовка „Nu, Zając, pogodi” з мультиплікаційного фільму використана тут як засіб гумору.

У третьому розділі **„Семантико-стилістичні засоби експресивізації в текстах сучасних польських ЗМІ”** описано випадки вживання семантико-експресивних власних назв (конотативних онімів, плюративних форм власних назв, власних назв як компонентів компаративних конструкцій) і стилістичних засобів (метафор, порівнянь, оксиморонів).

У підрозділі 3.1. **„Семантико-експресивні власні назви”** проаналізовано власні назви з інтенсифікованим у конкретному контексті конотативним значенням. З погляду мовця (автора) вживання власних назв у ролі конотативних онімів є прийомом т. зв. авторського „закодування” інформації. Власні назви стають кодами інформації увиразненого характеру, які наголошують на важливому аспекті позначуваного, викликають асоціації й актуалізують конкретну інформацію про позначуваний денотат. Конотативні оніми вводяться в текст за певними синтаксичними закономірностями. Вживання конотативних онімів поділено за синтаксичними моделями, у яких конотативні оніми виступають маркерами імпліцитної експресивізації:

– <u>другий X</u>: *drugi **Gierek**, drugi **Kuwejt**, druga **Argentyna**, druga **Szwajcaria***;

– <u>новий X</u>: *nowy **Sam**, nowy **Frodo**, nowy **van Rompuy***;

– <u>ад’єктив зі значенням національної належності + X</u>: *polski **Škvorecký**, polska **Madonna**, polski **Al Capone**, ukraińska **Joanna d'Arc***;

– <u>X (антропонім) з Y (топонім)</u>: ***Pavarotti ze Śląska**, **Dostojewski z Afryki***;

– <u>X в Y (X над Y)</u>: ***Szangchaj** nad **Bałtykiem**, **Irlandia** nad **Wisłą**, **Berlin** w **Nikozji**, **Ameryka** w **Polsce***;

– <u>X чогось</u>: ***Giordano Bruno III RP**, **Neapol Bliskiego Wschodu**, **Polska Chinami Europy***;

– <u>X, тобто Y</u>: ***Hiszpania**, czyli mała **Ameryka Europy**, **Holandia**, czyli **dziesięć Rosji***.

Використання плюративних форм власних назв є результатом мовної економії, тобто реалізується намагання максимально змістовно передати інформацію за умов застосування мінімальної кількості мовних засобів. Уживання антропонімів у множині зумовлює перенесення індивідуальних

якостей і характеристик на більшу кількість осіб, сприяє створенню узагальненого імпліцитно виразного образу: *Narody nie odnoszące sukcesów potrzebują* ***Małyszów*** *jak powietrza* [Wprost 2002, nr 6, s. 62]; ***Judymowie*** *są wśród nas* [Przegląd 2001, nr 42, s. 45]; *Kończy się czas* ***Wałęsów*** *– zaczyna* ***Piotrowiczów*** *–* ***„wallenrodów”*** *stanu wojennego* [GW http://wyborcza.pl 23.02.2016].

Побудова компаративних конструкцій із залученням власних назв у ролі елемента, з яким порівнюється об’єкт (онім-*comparatum*) впроваджує ряд асоціативних відношень, пов’язаних з денотатом назви. При цьому власні назви як компоненти-*comparatum* виконують функцію культурних маркерів у конкретній мовній спільноті, вони виступають ядерними елементами з набором сем-характеристик. Аналіз текстів польських ЗМІ дозволив зафіксувати такі приклади використання компаративних конструкцій з власними назвами:

– ад’єктив як X: *skromny* ***jak Wałęsa****, hojny* ***jak Komorowski***;

– X як Y: *Miller* ***jak Nazarbajew****, Adam Hofman* ***jak Rambo****, Warszawa* ***jak Budapeszt***;

– X як Y, Z: *Wałęsa był* ***jak Westerplatte, Alamo, Iwo Jima i Stalingrad***.

У підрозділі 3.2. **„Експресивні тропи”** описано тропеїчні способи увиразнення текстів на шпальтах польських газет і журналів поч. XXI ст.

Розглянуто метафоричні вживання через призму когнітивної метафори як перенесення лексем зі сфери джерела до сфери мішені, при чому виникає підкреслений ефект значення. Відтак продукуються такі метафори:

– *гри* – певна подія, важлива на рівні держави або міжнародної спільноти, зображується через призму метафори гри як розвага; несерйозна, непродуктивна діяльність; ситуація, що має фіктивний характер і, можливо, не досягне корисної мети: ***granie*** *Europą, szkocki* ***poker*** *premiera Davida Camerona, prezes PiS* ***dał szacha i mata,*** *lewicowe* ***puzzle w rozsypce***;

– *хвороби* – найбільш влучно й чітко може підкреслити недоліки, засудити, показати проблему: *banki* ***odporne na grypę, AIDS*** *polityki,* ***proteza*** *państwa prawa*;

– *війни* – активізує сферу протистоянь, воєнних конфліктів, суперечок для експресивного найменування в газетах і журналах ситуацій, основу яких становить конфлікт поглядів та інтересів: ***batalia*** *o sędziów,* ***gilotyna*** *budżetowa,* ***pistolet gazowy przy skroni***;

– *театру* – переносне найменування поведінки учасників ситуації, що повинна викликати асоціації з неприродною поведінкою, оскільки театр – явище, дійство – передбачає симуляцію, удавання, фікцію, врешті гру: *Mimo wyjątkowo lichej kondycji* ***polskiej sceny*** *prawdziwi* ***aktorzy*** *jeszcze* ***nie mylą ról****, a* ***sufler*** *w żadnym* ***przedstawieniu*** *nie jest* ***głównym bohaterem****. A tak się* ***gra na politycznej scenie*** [Rzeczpospolita 2006, nr 29, s. A2];

– *кулінарії* – зображає ситуацію в жартівливій формі, порівнюючи політиків з образами кухарки, польський сейм з кухнею, де функціонує

морозильник для зберігання неприйнятих законів: *reforma do* ***zamrażarki****, podatkowy* ***korkociąg***;

– *навчання* – актуалізується концептуальний вектор засвоєння нової інформації, зміна поглядів, перевірка знань тощо: *Sprawdzam, czy zdaliśmy* ***śmieciowy egzamin*** [GW 2013, nr 191, s. 4];

– *магії* – експресивність цієї метафори зумовлюється концептуальним вектором неправдивості, нереальності, незрозумілості ситуації, оскільки магія – це певна сукупність обрядів, дій заради впливу на щось / когось, супроводжується оптичним обманом тощо: *To nadal ten sam Tusk, jedyny taki* ***czarodziej polityki****. Ale* ***króliki, które wychodzą z jego kapelusza*** *jakby jakieś wyliniałe* [Wprost 2012, nr 7, s. 6].

У цьому ж підрозділі продемонстровано можливості компаративних конструкцій як засобів експресивізації в текстах сучасних польських ЗМІ. Зібраний фактичний матеріал поділено на три групи:

1) компаративні конструкції зі значенням інтенсивності ознаки: *Dla domorosłych ekspertów było też* ***jasne jak zimowa noc w Petersburgu****, że Adam Małysz musiał zdobyć mistrzowski tytuł* [Polityka 2001, nr 9, s. 16];

2) компаративні конструкції, експресивність яких реалізується через формування образної основи: *Starszą zabudowę poprzetykano pionowymi klockami i sterczą* ***jak niedopałki w popielnicy z ledwo zapalonego papierosa*** [Przekrój 2004, nr 15, s. 90] – образно описується вигляд міста Варшава, яке забудовується хмарочосами. *Nikt w klasie nie był dobrym z chemii, ale ja byłem chyba największą nogą. Moja wiedza chemiczna jest do dziś* ***jak brakujący pierwiastek w tablicy Mendelejewa*** [Wprost 2002, nr 20, s. 117];

3) компаративні конструкції, основа порівняння яких носить алюзивний характер: *Tak* ***jak Mieszko I przyjął z Rzymu chrześcijaństwo****, tak my przyjęliśmy z Waszyngtonu Halloween i walentynki* [Wprost 2002, nr 10, s. 116].

Ефективним засобом експресивізації в польських медійних текстах є оксиморон. Ефект контрасту, що виникає за умови вживання оксиморона, передає оцінні характеристики позначуваного. Оксиморон у ролі заголовка спонукає до прочитання інформації з метою розгадки закодованого в контрасті смислу: ***Mądra głupota*** [Wprost 2003, nr 46, s. 70]; ***Piękna ohyda*** [Wprost 2004, nr 18, c. 3]; ***Jawna tajność*** [Wprost 2004, nr 39, s. 68]; ***Gorący mróz*** [Wprost 2005, nr 27, s. 64]; ***Rajskie piekło*** [Wprost 2005, nr 32, s. 62]. Якщо незрозумілий оксиморон, ужитий у позиції заголовка, спонукає читача до прочитання статті, то реалізується іллокутивна інтенція автора вплинути на свідомий (або підсвідомий) рівні процесу пошуку цікавої для читача інформації.

ВИСНОВКИ

1. Із текстів польських ЗМІ (таких, як: *Gazeta Wyborcza, Newsweek Polska, Polityka, Przekrój, Przegląd, Rzeczpospolita, Wprost, wSieci*) виписано понад 2500 випадків експресивно-маркованого вживання мовних одиниць, експресивність яких залежала або від вузького лінійного, або ж широкого

соціолінгвістичного контексту. Спостережено, що нестандартне слововживання та креація нових мовних фактів в аналізованих медійних каналах Польщі реалізуються через структурно-семантичні механізми (трансформація мовних засобів на структурному рівні, що супроводжується видозміною зовнішньої форми мовної одиниці, актуалізацією внутрішньої форми, асоціативним натяком, мовною грою, каламбуром тощо) та через виключно семантичні механізми (формування конотативного значення, перерозподіл семантичного навантаження, актуалізацію одних сем на тлі нейтралізації інших) під час вживання будь-якого класу мовних одиниць (стійких словосполучень, оказіональних неологізмів, власних назв, алюзій, тропів тощо). Це детермінувало розрізнення у дисертації структурно-семантичних та семантико-стилістичних засобів експресивізації.

2. У текстах польських ЗМІ зафіксовані такі прийоми експресивізації стійких словосполучень: трансформація за допомогою введення в лінійний контекст лексем зі спільної лексико-тематичної групи конкретного компонента стійких словосполучень для обігрування семантики, субституція – заміна одного з компонентів стійких словосполучень, контамінація двох стійких словосполучень, створення фразеокомплексів, моделювання фразеологічних оказіоналізмів, що привертають увагу яскравою внутрішньою формою.

3. Оказіональні неологізми піддані ономасіологічному аналізові, який дав змогу простежити мотивацію творення лексем і словосполучень у напрямі від *автора* до *мовної одиниці*. Цей аналіз показав, що оказіональні неологізми є якісно новими утвореннями на базі ономасіологічних структур, які функціонують у польській мові. Зафіксовано продукування лексем за допомогою таких словотворчих елементів: *-acja, -enie, -izm / -yzm, -ość, -yzna / -izna, -yca, -żerca, -euro, -eko, -holizm / -holicy, -kracja, -ciarnia, -bójstwo* тощо, серед яких є лексеми, похідні як від апелятивних, так і від ономастичних одиниць, тобто активним процесом є апелятивізація лексем.

В окремі групи виділено оказіональні словосполучення (новотвори, що поєднують значення двох понять і формують якісно нове утворення з емотивно-оцінним змістом) та графічні оказіональні вживання слів (випадки моделювання словосполучення за умов „вмонтування” двох лексем одна в одну на основі спільного кореня).

4. Багатим на експресивне вживання виявився ономастикон польських ЗМІ. Ономастичні одиниці проаналізовано як за критерієм структурно-семантичної, так і семантико-стилістичної експресивізації, тобто власні назви були об’єктами дослідження і в другому, і в третьому розділах дисертації. Трансформація здійснюється на основі зовнішньої форми та для актуалізації внутрішньої форми власної назви. Зафіксований прийом алюзивно-онімної контамінації полягає у схрещуванні двох онімів (найчастіше, імені та прізвища двох різних власних назв) у двокомпонентну онімну конструкцію або ж двох онімів в однокомпонентну конструкцію. Експресивізація акронімів відбувається за умов „розшифрування” їх у такий спосіб, що один з

компонентів замінюється відносно схожим за звучанням оцінно-емотивним компонентом. У текстах польських газет та журналів виявлено утворення прізвиськ за моделями: ім'я + прізвисько + прізвище, (у якій прізвиськом виступає фраза, вжита під час публічного виступу особи або усічена форма прізвища), ім'я + числівник + прізвисько або прізвище денотата (назви на кшталт найменувань польських королів або ж форм звертання до титулованих осіб), ім'я + прізвисько, (де роль прізвиська відіграє ад'єктив як увиразнення певної риси характеристики денотата).

5. Проаналізований фактичний матеріал дав підставу для виділення алюзій як окремої групи структурно-семантичних мовних засобів експресивізації. Серед алюзій зафіксовано назви та цитати з творів художньої літератури, з кінофільмів, музичних творів, тому й здійснено розрізнення інтертекстуальних та інтермедіальних алюзій. Інтертекстуальні алюзії поділено на літературні, ідеологічні та музичні. У групі інтермедіальних алюзій виявлено натяки на кінострічки, мультиплікаційні фільми, рекламні ролики.

6. У результаті аналізу фактичного матеріалу продемонстровано випадки вживання мовних одиниць з імпліцитною експресивністю. Така імпліцитна експресивність проілюстрована вживаннями семантико-експресивних власних назв і тропеїчних мовних засобів. У процесі аналізу вивчено способи вживання власних назв у межах певних синтаксичних моделей, у яких реалізуються різні показники, наприклад: порядковість – першість / другорядність (*другий X*), якість – старий / новий (*новий X*), категорійний зсув на основі національної належності (*польський X*), територіальної належності (*X з У*, *X в У*), професійної належності (*X чогось*) та пояснення одного явища через інше (*X, тобто У*). Було виявлено випадки вживання плюративних форм власних назв, що утворюються від прецедентних імен та функціонують як символічні образи денотата (наприклад: образ успішного спортсмена, борця за справедливість у польській лінгвокультурі тощо). Аналіз польських текстів ЗМІ засвідчив вживання власних назв у ролі компонентів-*comparatum* порівняльних зворотів, де вони виконують функцію домінантних елементів з набором сем-характеристик. Виявлено такі моделі компаративних конструкцій з власними назвами: *ад'єктив як X, X як Y, X як Y, Z*.

7. Аналіз виявив активне утворення метафор *гри, хвороби, театру, кулінарії, навчання, транспортного засобу, природи, серіалу, магії* для опису подій і ситуацій зі сфери *політики, економіки, спорту, медицини* тощо. У результаті дослідження виокремлено компаративні конструкції зі значенням інтенсивності ознаки, з образними характеристиками об'єкта повідомлення й такі порівняння, які є натяком на історичні події, персонажів художньої літератури тощо. Аналіз засвідчив, що активною позицією оксиморона в текстах ЗМІ є заголовок статті, де стилістична фігура задає тематичний вектор описуваної ситуації, а мотивацію контрастування читач може зрозуміти тільки після прочитання тексту.

Основні положення дисертації відображено в публікаціях:

у фахових наукових виданнях:

1. Ідзьо М. В. Стилістичні засоби експресивізації (на матеріалі текстів сучасних польських ЗМІ) / М. В. Ідзьо // Наукові записки Національного університету „Острозька академія”. Сер. „Філологічна” : зб. наук. праць. – Острог, 2014. – Вип. 44. – С. 107 – 109.
2. Ідзьо М. В. Оцінно-експресивна наснага публіцистичного тексту (на матеріалі сучасної польської преси) / М. В. Ідзьо // Компаративні дослідження слов'янських мов і літератур: Пам'яті акад. Л. Булаховського : зб. наук. праць. – Київ, 2014. – Вип. 24. – С. 66 – 74.
3. Ідзьо М. В. Способи досягнення емотивно-експресивного ефекту текстів польської преси / М. В. Ідзьо // Наукові записки Національного університету „Острозька академія”. Сер. „Філологічна” : зб. наук. праць. – Острог, 2014.– Вип. 49. – С. 186 – 188.
4. Ідзьо М. В. Експресивний ономастикон у текстах польських ЗМІ / М. В. Ідзьо // Лінгвістика : зб. наук. праць. – Старобільськ, 2015. – № 1 (32). – С. 123 – 130.
5. Ідзьо М. В. Фразеологічні одиниці як засоби мовної експресивізації в текстах сучасних польських ЗМІ / М. В. Ідзьо // Мовознавство. – 2016. – № 3. – С. 169 – 176.
6. Ідзьо М. В. Функціонування семантико-експресивних власних назв у польських медійних текстах XXI ст. / М. В. Ідзьо // Наукові праці : наук.-метод. журнал. Філологія. Мовознавство. – Миколаїв, 2016. – Вип. 266. – Т. 278. – С. 51 – 56.

У закордонних виданнях:

7. Idzo M. Ekspresywizacja nazw własnych we współczesnych mediach polskich / M. Idzo // LingVaria. – 2015. – Nr 2 (20). – S. 123 – 134.

В інших наукових виданнях України:

8. Ідзьо М. В. Засоби експресивізації текстів сучасного мас-медійного дискурсу / М. Ідзьо // Польські студії. – 2014. – № 7. – С. 172 – 180.

Тези доповідей:

9. Ідзьо М. В. Експресивні можливості фразем у текстах польських ЗМІ (2001 – 2015 рр.) / М. В. Ідзьо // Каразінські читання: Людина. Мова. Комунікація. 2016-й – рік англійської мови : тези доп. XV наук. конф. з

міжнар. участю, 5 лют. 2016 р., Харків. – Харків : ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2016. – С. 55 – 56.
10. Ідзьо М. В. Ekspresywne innowacje leksykalne na łamach współczesnej polskiej prasy / М. В. Ідзьо // Глухівські наукові читання – 2015. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук : Матеріали V Міжнар. інтернет-конф. молодих учених і студентів, 25 – 27 листоп. 2015 р., Глухів. – Глухів : РВВ Глухівського НПУ ім. О. Довженка. – 2016. – С. 167 – 170.
11. Ідзьо М. В. Алюзія як засіб експресивного ефекту в текстах польських ЗМІ [Електронний ресурс] / М. В. Ідзьо // Мовний простір слов'янського світу: досвід і перспективи : тези доп. II Всеукр. міждисциплін. конф. студентів, аспірантів і молодих учених, 27 трав. 2016 р., Київ. – Київ : НаУКМА, 2016. – С. 27 – 30. – Режим доступу: http://www.ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/9525 (10 січ. 2017 р.).

АНОТАЦІЯ

Ідзьо М. В. Мовні засоби експресивізації в текстах сучасних польських ЗМІ. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.03 – слов'янські мови. – Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні Національної академії Наук України. – Київ, 2016.

В анотованій дисертації здійснено комплексний аналіз мовних засобів експресивізації у текстах сучасних польських ЗМІ.

Покласифіковано аналізовані засоби за критеріями структурно-семантичних та семантико-стилістичних прийомів експресивізації. Розглянуто її структурно-семантичні прийоми на підставі стійких словосполучень (трансформація сталих словосполучень, прийом інтенсифікації, створення фразеологічних неологізмів), оказіональних лексичних неологізмів (оказіотворення лексем, словосполучень та графічних оказіоналізмів), алюзивних висловлень (інтертекстуальних та інтермедіальних алюзій).

Досліджено експресивний потенціал конотативних онімів, плюративних форм власних назв і власних назв у позиції компонента-*comparatum* компаративних структур. Висвітлено роль стилістичних фігур під час створення експресивного ефекту висловлювання: метафори як перенесення лексеми зі сфери джерела до сфери мішені, компаративних конструкцій як засобів підкреслення інтенсивності, образності, оксиморонів, що зумовлюють ефект несподіванки.

***Ключові слова*:** експресивність, експресивізація, стійке словосполучення, ономасіологічна база, синтаксична модель, алюзія, конотативний онім, когнітивна метафора.

АННОТАЦИЯ

Ідзьо М. В. Языковые средства експрессивизации в текстах современных польских СМИ. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.03 – славянские языки. – Институт языкознания им. А. А. Потебни Национальной академии Наук Украины. – Киев, 2016.

В аннотированной диссертации исследованы языковые средства экспрессивизации в текстах современных польских СМИ.

Установлено содержание понятий „экспрессивность”, „экспрессия” и предложена трактовка понятия „экспрессивизация” как мотивированной прагматической трансформации существующих языковых средств или же процесса создания окказиональных языковых инноваций.

Рассмотрены тенденции функционирования средств массовой коммуникации в Польше на современном этапе развития информационного, техногенного, постиндустриального общества, постмодернистского мировоззрения.

В исследовании классифицированы средства по критериям структурно-семантических и семантико-стилистических приёмов экспресивизации. Рассмотрены её структурно-семантические приемы на основании устойчивых соединений слов (трансформация устойчивых соединений, приём интенсификации, создания фразеологических неологизмов), окказиональных неологизмов (создание окказиональных лексем, словосочетаний и графичесских окказионализмов), аллюзивных высказываний (интертекстуальных и интермедиальных аллюзий).

По определенным синтаксическим моделям исследован экспрессивный потенциал коннотативных онимов, которые функционируют в текстах польских СМИ. Проанализирована группа плюративных форм имён собственных, экспрессивность которых реализуется благодаря приёму семантической конденсации значения. Раскрыты возможности экспрессивного употребления имён собственных в позиции компонента-*comparatum* компаративных структур, где они выполняют роль доминантных элементов с набором сем-характеристик. Освещена роль когнитивной метафоры при создании экспрессивного эффекта высказывания. Продемонстрирован экспрессивный заряд компаративных конструкций в процессе подчёркивания интенсивности, образности, аллюзивности высказывания. Уделяется внимание также оксиморону как языковому средству, которое создаёт эффект неожиданности, когнитивного диссонанса во время восприятия двух противоположных по значению лексем, объединённых в единую синтаксическую структуру, и др.

Ключевые слова: экспрессивность, экспрессивизация, устойчивое словосочетание, ономасиологическая база, синтаксическая модель, аллюзия, коннотативный оним, когнитивная метафора.

ABSTRACT

Idzio M.V. Linguistic Means of Expressivization in Modern Polish Media Texts. – Manuscript.

Thesis submitted for Candidate of Sciences (Philology) degree, speciality 10.02.03 – Slavic languages. – O.O. Potebnia Institute of Linguistics, National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, 2016.

The thesis is a study of the means of expressivization in texts of modern Polish media.

Within structural-semantic means of expressivization, the author analyzes those involving idioms (idiom transformation, intensification and phraseological occasionalism coining), occasional neologisms (occasional formation of lexemes, phrases and graphemes) and allusive utterances (intertextual and intermedial allusions).

The thesis also deals with the expressive potential of connotative proper names used in Polish mass media texts in accordance with syntactic patterns. There is also a group of plural forms of proper names whose expressiveness is realized through meaning condensation. Proper names can also be expressively used as *comparatum* within similes, functioning as the dominant element with a set of semantic characteristics. The role of the cognitive metaphor, similes and oxymoron as expressivity means are analyzed too.

Key words: expressivity, expressivization, idiomatic expression, onomasiology base, syntactic model, allusion, connotative proper name, cognitive metaphor.